

וישלה

פלוגתת הראשונים בדין ישראל שנזדמן לו נכרי בדרך

סיק דהרמב"ם פירש דברי חש"ם דלא כרש"י שם, וס"ל שאין לו לומר שקר אלא רק לדחות ולעכב מעור הגעתו למחוז חפצו / ויבאר דנחלקו אם דין זה הוא היכא דברי היזקא או בסתם חשד על הנכרים

אית דרירי לאם יד א טראכא אר"א רני טג רר

אמר חכמים
116115

אמר חכמים
116115

סכותה (ולא שעירה) ואמאי השמיטו.

והנה מדברי רש"י על הגמ' שם מתפרש ד"כדרך שעשה יעקב" היינו מה שאמר לעשו "אבוא אל אדוני שעירה" ובפועל נסע סכותה "ולא הלך עד שעיר", ומזה למדנו שאם הנכרי שואלו "להיכן הולך" צריך לומר לו מקום שאינו מתכוין ללכת אליו. אולם במדרש רבה עה"פ "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה" איתא "חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו להר שעיר מימיו, אפשר יעקב אמיתי היה ומרמה בו, אלא אימתי היה הוא בא אצלו לעתיד לבוא, הה"ד ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו", ומן הדברים עולה דודאי אמר יעקב מלכתחילה דבר שכולו אמת, ולהכי מקשה "ולא מצאנו שהלך יעקב וכו'", ומתרץ דאמת הוא כי

כתב הרמב"ם בפיי"ב מהלכות רוצח ושמירת נפש הל' ז-ח "אסור ליהודי להתייחד עם העכו"ם מפני שהן חשודים על שפ"ד ולא יתלוה עמהן בדרך כו' וולענין זה"ז מבואר בפוסקים דאין הנכרים חשודים עוד בזה (נלקטו באנציק תלמודית ערך גוי). אם שאלו לאן אתה הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שהרחיב יעקב לעשו שנאמר עד אשר אבוא אל אדוני שעירה" ע"כ. ומקורו בע"ז כה: "ישראל שנזדמן לו נכרי בדרך טופלו לימינו כו' שאלו להיכן הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע דכתיב עד אשר אבוא אל אדוני שעירה וכתיב ויעקב נסע סכותה". וצ"ע שהשמיט הרמב"ם קרא אתרינא שהובא בש"ס, "ויעקב נסע סכותה", ונמצא העיקר חסר מן הספר, שהרי עיקר הראיה מיעקב שהרחיב את הדרך הוא מהא דויעקב נסע

הרמב"ם ב"ירחיב לו הדרך", שצריך "להרחיב" את הדרך לפני הנכרי, שיקח לו זמן מרובה עד שיגיע למקום פלוני, ועי"ז יפרוש הנכרי ממנו. ולפ"ז אתי שפיר לשון הרמב"ם "כדרך שהרחיב יעקב לעשו שנאמר עד אשר אבוא אל אדוני שעירה", שהרחבת הדרך של יעקב היתה במה שאמר "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה" (שיקח לו זמן רב "לרגל המלאכה והילדים" עד שיגיע לשם), ומכאן שעל כל אחד לעשות כן. וכיון שלענין זה אי"צ לקרא ד"ויעקב נסע סכותה", לכך השמיטו הרמב"ם [ולדידיה צ"ל דהש"ס הביא כתוב זה, לא להשלמת הראיה שיעקב הרחיב כאן הדרך, כ"א רק להורות איך הועילה עצה זו דהרחבת הדרך להיפטר מעשו בפועל].

אמנם, בלשון הש"ס שם יש לכאורה ראייה לפרש דוקא כפירוש רש"י על הש"ס, ולא כדעת הרמב"ם [ופירוש רש"י עה"ת], דהא לאחר הדין דירחיב לו הדרך הובאו בסוגיין תרי עובדי: מעשה בתלמידי ר' עקיבא שהיו הולכים לכזיב, פגעו בהן ליסטים, אמרו להן לאן אתם הולכים, אמרו להן לעכו, כיון שהגיעו לכזיב פירשו אמרו להן [תלמידי] מי אתם, אמרו להן תלמידי רע"ק, אמרו להן אשרי רע"ק ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם. ע"כ. ושוב: רב מנשה הוה אזל לבי תורתא פגעו ביה גנבי כו', והמשך היה ע"ד המעשה בתלמידי ר' עקיבא. עיי"ש. ובפשטות באו מעשיות אלו כראיה והוכחה ממעשה רב להלכה שאמרו לפנ"ז "שאלו להיכן הולך ירחיב לו את הדרך", דחזינן שע"י שהרחיבו את הדרך ניצלו, והרי בהנך עובדות אמרו דבר בלתי אמיתי, שהולכים למקום רחוק בשעה שהלכו רק למקום קרוב, וא"כ הרי אא"ל

לעתיד יעלו מושיעים לשפוט את הר עשו כו'.

ולכאורה צ"ל שהש"ס והמדרש נחלקו כאן, דלהש"ס נאלץ יעקב לומר לעשו דבר בלתי נכון משום חשש נפשות, שאמר שהולך לשעיר אף שלא נתכוין לעשות כן. אבל המדרש לא הזכיר שנתיירא יעקב מעשו, ולדידיה לא היתה סיבה להרחיב הדרך ולשנות מן האמת, אלא אמרינן דנתכוין "לעתיד לבוא".

והנה רש"י בפירושו עה"ת כאן הרכיב שני הפירושים הנ"ל גם יחד, וז"ל: "הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך, ואימתי ילך בימי המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו". ונראה מפירושו דגם אליבא דהש"ס שהרחיב הדרך, עדיין יש מקום גם לנקוט מה שאמרו במדרש שנתכוין ש"ילך בימי המשיח" [דלא כמו שפירש על הש"ס, דלדעת הש"ס היה זה דבר בלתי נכון כדי להינצל]. ונתבאר במק"א בארוכה בכוונת רש"י עה"ת כאן דלדידיה פירוש "הרחיב לו הדרך" אינו שאומר לו דרך ארוכה יותר (דאז יותר הול"ל "האריך לו הדרך"), אלא ר"ל שהרחיב לו את אותה הדרך עצמה, היינו שדרכו זו עצמה תהא בזמן ממושך יותר, בהפסקות ושהיות כו'. וכדמוכח מהמשך הכתוב "ואני אתנהלה לאפי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים", היינו שההילוך יהיה לאט, ובחניות תכופות, עד שסו"ס יבוא אל אדוני שעירה". אשר לפי"ז נמצא שלא אמר יעקב דבר בלתי אמיתי.

ומעתה נראה לומר שזוהי גם שיטת

וי"ל דזהו שנחלקו רש"י (על הש"ס) והרמב"ם, דלרש"י "שאלו להיכן הולך" הוא דין מיוחד דמוכחא מילתא דכוונתו של הנכרי להזיק לו, והכריח כן מפשט הגמ' שבהמשך להלכה זו הובאו נמי ב' מעשיות הנ"ל דמזיק ודאי, ש"פגעו בהן ל"סטים" ו"פגעו ביה גנבי". ולפיכך פרש"י דבכה"ג דברי היזקא לא סגי בהרחבה בעלמא במה שילך לאט, אלא רשאי להטעותו ממש ולדבר דיבור שאינו נכון כדי להיפטר מן הסכנה (כמו במעשיות הנ"ל).

אב"ל להרמב"ם דין "שאלו להיכן הולך" בא בהמשך לשאר הדינים שלפניו ולא מסתבר לחלק ביניהם, דגם הא ד"שאלו להיכן הולך" אינו אלא בגדר החשד הכללי דחשודים על שפ"ד, ולכן ס"ל דאינו בגדר מקום סכנה גמור (שיותר לו לשנות ממש מן האמת), והעצה לכך היא רק הרחבת הדרך בפועל, שידחה ויאריך את משך דרכו, וכך יוכל להעלים ממנו המקום שהולך אליו עתה, ולא יגלה לו עד כמה מתכוין להתמהמה בדרכו עד שיגיע למחוז חפצו [וראה בלקו"ש ח"כ וישלח א, אמאי רש"י בפירושו למקרא אזיל נמי בדרך זו, ולא כדבריו בפירושו לש"ס, משום דהכי מוכח יותר לפי פשוטו של מקרא - ורש"י בפירושו למקרא נוטה כידוע בכל מקום ללימוד בדרך הפשט כו', עיי"ש בהסברה בזה ותמצא נחת].

והרמב"ם הנך תרי עובדי שהובאו לאח"ז בש"ס, ס"ל להרמב"ם דהוי דין נוסף, דבאמת אי פגעו ביה "ליסטים" או "גנבי" הנה אז הוי בגדר ברי היזקא, ובכה"ג דווקא לא סגי בהרחבת הדרך סתם, אלא יאמר לו דרך רחוקה יותר ויזכיר מקום שבאמת אינו מתכוין להגיע אליו, ועיי"ז "אולי

בפי הגמרא "ירחיב" דהיינו שהדרך תהא ממושכת בזמן.

והנראה בזה בהקדים מה שיש לפרש הך דינא ד"ירחיב לו הדרך" בב' אופנים: אופן א' שהוא ככל הני הלכתא שהובאו לפניו, דיסודן דנכרים בכלל חשודים על שפ"ד ולהכי "לא יתייחד אדם עמהן", "נזדמן לו נכרי בדרך טופלו לימינו", "היו עולין במעלה או יורדין בירידה לא יהא ישראל למטה ונכרי למעלה כו"; ועד"ז הוא הדין דידן ב"שאלו להיכן הולך וכו'", שאף הוא משום שחשודים בשפ"ד. ויתכן לפרש באופן אחר, ד"שאלו להיכן הולך" הוי הלכה מחודשת שחמורה יותר מקודמותיה, כיון שנכרי זה ש"שאלו להיכן הולך" אינו רק חשוד באופן כללי על שפ"ד, אלא שאלתו "להיכן הוא הולך" הוי ראייה שכוונתו לרעה, ובזה עצמו יוצא מגדר "חשד" גרידא והוא "ברי היזקא".

[ומהנפק"ם שיש לומר בין הנך תרי צדדי להלכה, לדעת הפוסקים (שו"ת חו"י סי' סו (ואשתמיט באנציק' תלמודית שם), וכ"ד במאירי להלן בסוגיין כו ע"א) דבזמן הזה הנכרים אין רגילין בשפ"ד, ואדרבה מכין ועונשין חיוב מיתה על הרוצח, ע"כ לא מקרי חשידי אשפיכת דמים בזמן הזה, ואין איסור כ"כ להתייחד עם נכרי וכיו"ב. ועדיין יש לדון היכא ד"שאלו להיכן הולך", דאי נימא שאינו אלא ככל הדינים שנאמרו מן החשד הכללי על שפ"ד, א"כ בזה"ז כיון שאינם חשודים על שפ"ד ליתא לדין זה ואי"צ להרחיב לו את הדרך, אבל לפי הסברא הב' ד"שאלו להיכן הולך" הוא בגדר "ברי היזקא" כיון ש"שאלו כו'", א"כ שייך האי דינא גם בזה"ז].

אינו משנה מן הש"ס ודרכו רק להעתיק דינים שבש"ס כצורתם מבלי להוסיף דברים הבאים ממשמעות הש"ס וכיו"ב, ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ב ואות ה, שדי חמד כללי הפוסקים סי' ה אות א. ועצ"ע).

ימתין" עם מזימתו להזיק עד לאותו מקום מרוחק, ובינתיים יוכל לפרוש ממנו ולהנצל כנ"ל (ומה שהרמב"ם לא טרח להזכיר דין זה להדיא בהלכותיו, אולי הוא לפי שלא נזכר בש"ס בדרך הלכה כ"א בדרך סיפור בעלמא, וכידוע בכללי הרמב"ם שלרוב